

DOĞA, YAŞAM VE İNSAN ÜZERİNE

“Yaşadıklarımın öğrendiğim bir şey var:

Yaşadın mı büyük yaşayacaksın, ırmaklara, göğe, bütün evrene karışırçasına

Çünkü ömür dediğimiz şey, hayata sunulmuş bir armağandır

Ve hayat, sunulmuş bir armağandır insana “

(1)

Ünlü şairin dizelerinde de belirttiği gibi, yaşam bir armağandır, biz insanlarla birlikte tüm canlılara. Evrende yaşam sürdüğümüz gezegenimiz Dünya üzerinde bizlere armağan edilen yaşamı korumak, geliştirmek ve sürdürülebilir kılmak yaşamsal görev ve sorumluluğumuzdur. Dünya üzerinde mevcut doğal kaynaklar, yaşayan türler ve insanlar, birbirine ekolojik zincirin yaşam formu halkaları olarak bağlıdır. Biyolojik çeşitliliğin oluşturduğu yaşam ağı, sağlıklı, güvenli, doğal gıdaya, temiz suya ulaşarak sağlıklı yaşamamızı sağlamaktadır. Günümüzdeki yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıkları, doğanın bize sağladığının %50 si üzerinde doğal kaynak tüketimine sebep olmaktadır. Durum böyle olunca, son 40 yılda biyolojik çeşitlilik %30 azalmıştır. İklim değişikliği ise, insan faaliyetlerinin de etkisiyle, türlerin üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır. Dengeli ve sağlıklı ekosistemler için türlerin varlığına, iklim değişikliğiyle mücadele için ise korunan alanların dengeleyici gücüne ihtiyaç bulunduğu bir gerçektir. Bu çerçevede, ülkemizin değerli doğal alanlarını, sulak alanlarını, ormanlarını, denizlerini, flora ve fauna bütünlüğünde canlı türlerini korumak zorundayız.

Ülkemiz yasalarında yapılan düzenlemeler ve ülkemizin taraf olduğu pek çok sözleşme öncelikli alanların ve ekosistemin sağlığı açısından önemli olan biyolojik çeşitliliğin korunmasını amaçlamaktadır. Türkiye’de mevcut koruma politikalarının iyileştirilmesi, uzun vadeli doğa koruma stratejilerinin oluşturulması ve alanların koruma statüsü kazanması için birçok kurum ve kuruluş, dernekler, platformlar, sivil toplum örgütleri gönüllü çalışmalar ve projeler gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede ekolojik dengenin, doğanın ve doğal yaşamın korunması, ilgili sivil toplum örgütleri, kurum ve kuruluşlarca yasal mevzuata uygun ve yasaların uygulanabilirliğini sağlayan, öncelikli ihtiyaç, katılımcılık, uygulanabilirlik, sürdürülebilirlik ve kalıcılık kriterlerinin dikkate alınarak üretilecek projeler önem kazanmaktadır.

Dünya genelinde su ve gıda maddelerine erişim eşit değildir; doğal kaynak ve hammadde yetersizlikleri, su kirliliği, iklim değişikliği ve su ve tarım havzalarındaki aykırı yapılaşmalarla güvenli ve sağlıklı temel ihtiyaç kaynaklarına erişim de düşmektedir. Buna karşın, hızlı nüfus artışına ve tüketim alışkanlıklarının değişimine bağlı olarak talebin sürekli artması, dünyamızı giderek büyüyen sağlıklı ve güvenli su, gıda ve doğal kaynaklara erişim sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır.

Tarım, su, gıda, sağlık, sanayi, ormancılık, enerji, ulaşım, kentsel ve bölgesel gelişmeler ile çevre koruma ve bu alanlarda oluşturulan politikalar birbiriyle doğrudan bağlantılıdır ve sürekli alan etkileşimi içerisindedir. Dolayısıyla gerek ülkemizde gerek Dünya üzerinde doğal yaşamın, canlı yaşamının sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından doğanın ve doğal kaynakların korunması, kaynaklara kolay ve yeterli erişimin sağlanması ve dengeli tüketim son derece önem arz etmektedir.

Günümüzde, bireysel veya kurumsal rantlar peşinde ivme kazanan, doğayı ve doğal yaşamı gözardı ederek gerçekleştirilen mevzuata aykırı işlem ve eylemler, siyasi iktidarların tarım, su, gıda, sağlık, sanayi, ormancılık, enerji, ulaşım gibi alanlardaki kentsel ve bölgesel olarak geliştirdikleri çevreye duyarsız aykırı politikalar, yasada yeri olmadığı halde yasaya aykırı verilen izinler, tahsisler, insanların doğaya, doğal yaşama ve dolayısıyla insan yaşamına

telafisi güç ve imkânsız olan en büyük zararı vermektedir. Doğal ve SİT alanlarla beraber, kıyı yağmaları, HES projeleri ile doğal alan ve doğal yaşam kısımları, Nükleer enerji santralleri projeleriyle insanlığı ve doğayı ölüme sürükleyen; kalkınma ve enerji kaynağı gerekçesiyle çevreye duyarsız, ulusal ve uluslararası mevzuata aykırı olarak geliştirilen, yürütülen ve desteklenen yönetsel işlem ve eylemlerle ülkemizin doğal güzellikleri yanında temel yaşam alanları ve temel yaşam kaynaklarını da yok etmeye yönelik proje ve ihalelere ülke topraklarında yaşayan tüm insanlar olarak karşı çıkmak ve bu unsurlarla mücadele etmek insanlık görevimizdir. Ülkemizde çevreyi, doğal yaşamı ve insan yaşamını tehlikeye düşüren, telafisi güç ve imkansız derecede çevreye, doğal yaşama ve insan yaşamına zarar veren yasalara aykırı siyasi ve rantsal politikalarla gerçekleştirilen bu proje ve oluşumların hep birlikte karşısında durmalıyız.

Yaşam hakkı, insanın vazgeçilmez en temel hakkıdır. Dünya üzerinde ekolojik denge içerisinde canlı yaşamının dolayısıyla insan yaşamının sürdürülebilirliğinin sağlanması, temel insan hakkıdır. Ülkemizde ve uluslararası mevzuatlarda getirilen yasalar ve anlaşmalarla kabul edilen koruyucu düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Mevzuata aykırı işlem ve eylemler, ulusal ve uluslararası yaptırımlarla cezalandırılmaktadır.

Anayasasının 56.maddesinde, "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve Vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler...." hükmü yer almış, 2872 sayılı Çevre Kanununun 1.maddesinde, Kanunun amacının, bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemek olduğu, 10. maddesinde "Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler bir "Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu" hazırlarlar. Bu raporda çevreye yapılabilecek tüm etkiler göz önünde bulundurularak çevre kirlenmesine sebep olabilecek atık ve artıkların ne şekilde zararsız hale getirilebileceği ve bu hususta alınacak önlemler belirtilir." hükmü, 15 nci maddesinde de "Bu Kanunda yazılı yasalara aykırı hareket eden veya Kanunla belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen kurum, kuruluş ve işletmelere mahallin en büyük mülki amiri, bu yasaklara aykırı faaliyeti düzeltmek ve Kanunda belirtilen yükümlülükleri yerine getirmek üzere esasları yönetmelikle belirlenen yeteri kadar bir süre verir. Bu süre içinde yasaklara aykırı hareket ve yükümlülüğü yerine getirmemekten dolayı ayrıca ceza verilmez. Bu süre sonunda bunları yapmayan kurum, kuruluş veya işletmelerin faaliyeti, yasağın veya yerine getirilmeyen yükümlülüğün çeşit ve niteliğine göre kısmen veya tamamen süreli veya süresiz olarak durdurulur" hükmü yer almaktadır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), çevre sorunlarının çözümüne ilişkin en önemli önleyici araçlardan biri olarak doğmuş ve tüm gelişmiş ülkelerde kabul görmüştür. Ülkemizde 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesinde getirilen düzenleme ile mevzuatımıza girmiştir. Bu düzenlemenin ardından 1993 yılında yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, çevreye etkisi olabilecek projelerin faaliyete girmeden engellenmesini

amaçlamıştır. ÇED Yönetmeliği, pek çok kez değişikliğe uğramış ve en son 2008 yılında yapılan değişiklikle mevzuatta yerini almıştır. Bundan sonraki dönemlerde de uygulamadaki sorunlara ve Avrupa Birliği direktiflerine paralel olarak Yönetmelikte değişikliklerin yapılacağı kesindir. ÇED Yönetmeliği ile çevre sorunlarına yol açabilecek her faaliyet için kurum, kuruluş ve işletmelere yasal bir zorunluluk olarak “ÇED Raporu” hazırlama yükümlülüğü getirilmektedir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), bir yatırım veya projenin önemli etkilerinin belirlendiği, karar verme aşaması ile birlikte gelişen bir süreçtir ve ÇED’in temel görevi karar vericilere yatırım ya da projenin çevresel etkilerini göstermek suretiyle doğru karar vermelerini sağlamaktır. ÇED, kalkınmanın gereği olan faaliyet ve yatırımların çevre üzerine olabilecek olumsuz etkilerini önceden belirleyebilmek, bu olumsuzluklar ortaya çıkmadan önlemek için gerekli tedbirleri tespit etmek, kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak ve bu süreç sonucunda karar vermeye yetkili mercilerin kararlarını doğru bir şekilde vermelerini temin etmek amacıyla getirilmiş, tahmin ve önleme dayalı çalışmalar bütünüdür.

ÇED Yönetmeliğine göre; “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı ya da “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararı verildikten sonra, proje sahibi tarafından nihai Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya proje tanıtım dosyasında taahhüt edilen hususlara uyulmadığının tespit edilmesi durumunda söz konusu taahhütlere uyulması için Bakanlıkça/Valilikçe projeye ilişkin bir defaya mahsus olmak üzere süre verilebilir. Bu süre sonunda taahhüt edilen hususlara uyulmaz ise yatırım durdurulur. Yükümlülükler yerine getirilmedikçe durdurma kararı kaldırılmaz. Çevre Kanunu’nun ilgili hükümlerine göre işlem tesis edilir. Çevre Kanunu’nun 20. maddesinin (e) bendine göre; “Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecine başlamadan veya bu süreci tamamlamadan inşaata başlayan ya da faaliyete geçenlere, yapılan proje bedelinin yüzde ikisi oranında idarî para cezası verilir. Cezaya konu olan durumlarda yatırımcı faaliyet alanını eski hale getirmekle yükümlüdür. Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde verdikleri taahhütnameye aykırı davrananlara, her bir ihlal için 10.000 Türk Lirası idarî para cezası verilir.”

Bu çerçevede çevreye olabilecek etkileri azaltmak için alınan tedbirlerin değerlendirilmesi gerçekleştirilerek, yetkili otoritenin karar verme aşamasında etkin ve verimli hareket etmesi sağlanabilecektir. Bu hususta vurgulanması gereken nokta, denetimin mevzuata uygun biçimde ve belli aralıklarla yapılmasıdır. Konuya ilişkin bir uyuşmazlıkta; “firma yetkilisinin ifadesine göre doldurulduğu ileri sürülen denetim formuna istinaden davacı şirket adına idari para cezası uygulanmış ise de, firma yetkilisinin adı, soyadı ve imzasına denetim formunda yer verilmediği, davacının çalışma saatleri, patlatma günleri, üretim kapasitesi ile ilgili taahhütlerine uygun davranmadığı hususlarının da yapılan tek bir denetimle tespit edilemeyeceği açık olduğundan dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmamaktadır.” kararı verilmiştir. Bu karardan anlaşılmaktadır ki; yargı organı ÇED taahhütlerine uyulup uyulmadığına ilişkin denetimin, idare tarafından ciddiye alınıp sürekli ve etkin biçimde yapılmasını istemektedir.

Çevre Kanunu’nun 26. maddesinde “Adli nitelikte cezalar” başlığı altında, Kanununun 12. maddesine göre bildirim ve bilgi verme yükümlülüğü- ne aykırı olarak yanlış ve yanıltıcı bilgi vermekle, Kanunun uygulanmasında yanlış ve yanıltıcı belge düzenlemek ve kullanmak suç olarak öngörülmüştür. Bu maddeye göre yargıya intikal eden çevresel etki değerlendirmesine ilişkin ihtilaflarda çevresel etki değerlendirme sürecinin yargılama sonuna kadar duracağı hükmü getirilmiştir.

Çevre Kanunu'ndaki idari yaptırım kararlarını verme yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığına ait olmakla beraber, bu yetki, denetim yetkisinin devredildiği kurum ve merciler tarafından da kullanılabilir. Kanunda öngörülen idarî yaptırım kararları Bakanlık merkez teşkilâtında genel müdürler, taşra teşkilâtında il müdürlerince verilmekte olup, idarî yaptırımların uygulanmasını gerektiren fi illerle ilgili olarak yetkili denetleme elemanlarınca bir tutanak tanzim edilmektedir. İdarî yaptırım kararlarına karşı tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde idare mahkemesinde dava açılabilir. Ancak dava açmış olmak idarece verilen cezanın tahsilini durdurmaz. ÇED'ne ilişkin kararlarda ise Çevre Kanunu'nda ayrı bir süre öngörülmemiş olması nedeniyle ÇED süreci sonucunda tesis edilen kararlara karşı, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 7. maddesinde belirtilen 60 günlük dava açma süresi geçerlidir. Bu sürenin ne zaman başlayacağı hususunu ÇED Yönetmeliği'nin ilgili hükümlerine göre belirlemek gerekmektedir. Yönetmelikte, Bakanlık tarafından verilen "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu" ya da "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumsuz" kararının proje sahibine ve ilgili kurum ve kuruluşlara yazılı olarak bildirilmesi, Valiliğin ise, alınan kararın içeriğini, karara esas gerekçelerini ve halkın görüş ve önerilerinin nihai Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporuna yansıtıldığını uygun araçlarla halka duyurması öngörülmüştür. "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" veya "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir" kararları ise Bakanlık tarafından Valiliğe ve proje sahibine bildirilecek ve Valilik bu kararı halka duyuracaktır. Bu çerçevede söz konusu kararların bildirim ve halka duyurulma tarihlerini izleyen günden itibaren 60 gün içerisinde idari yargıda dava açılması gerekmektedir.

Çevre Kanunu'nun 30. Maddesinde "Bilgi edinme ve Başvuru Hakkı" başlığı altında; çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebileceği düzenlenmiştir.

Ayrıca Avrupa Birliği ÇED Direktifi (EIA) gereğince, bir projenin insanlar, flora ve fauna, toprak, su, hava, iklim ve peyzaj, maddi varlıklar ve kültürel değerler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri tanımlanmak zorundadır. ÇED Direktifi, AB çevre mevzuatı içerisinde önemli bir düzenleme olarak kabul edilmekle birlikte, Direktif bazı hususların eksikliği nedeniyle eleştirilmektedir. Örneğin ÇED Raporlarının daha iyi hazırlanması, daha iyi alternatiflerin sunulması ile izleme ve denetlemenin geliştirilmesi bu eleştirilerin başında gelmektedir. (2)

Sonuç olarak, doğanın, ekolojik dengenin ve dolayısıyla canlı yaşamının korunmasını sağlayarak kalkınma ve ekonomik gelişme için; yapılacak yatırım ve faaliyetlerin, doğal yaşama, insan sağlığına duyarlı olarak doğayı bozmadan ve çevreyi kirletmeden gerçekleştirilmesi, en doğru ve önleyici çözümdür. Çevreye ve doğal yaşama saygı, öncelikle insana saygıdır ve temeli sevgiyle inşa edilir. İnsan, ancak doğa ile sevgi ve barışla bütünleşmek suretiyle ekolojik zincirin denge unsuru olarak güven içinde varlığını sürdürebilir.

Ve der ki ünlü şair, yaşamın içinde doğa sevgisini işlediği dizelerinde;

"İnsan saatlerce bakabilir gökyüzüne
Denize saatlerce bakabilir, bir kuşa, bir çocuğa
Yaşamak yeryüzünde, onunla karışmaktır
Kopmaz kökler salmaktır oraya" (1)

Işık ve sevgiyle hep birlikte aydınlık günlere...

Kaynaklar:

- (1) Ataol Behramođlu –Şiir-1977
- (2) Çevresel Etki Deđerlendirmesinin Yargı Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi
Gazi Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi C. XV, Y. 2011, Sa. 3-Süheyla Suzan Alıca
- (3) Resmi Gazete
- (4) mevzuat.gov.tr

Avukat Arabulucu Dilek YUMRUTAŞ
İstanbul Barosu İdare ve Vergi Hukuku Komisyonu Başkan Y.
İstanbul Arabulucular Derneđi Başkanı
avukatdilekyumrutaş@gmail.com